

УДК 331.556.4(4-672ЄС)

НІКОЛАЄЦЬ Катерина,

д. істор. н., професор, професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ДО КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ФАКТОРИ ТА НАСЛІДКИ

Досліджено основні фактори, які визначали умови та характер зовнішньої трудової міграції населення України до країн Європейського Союзу. Визначено причини зростання масштабів зовнішньої трудової міграції з України до країн ЄС та чинники, що обумовлюють рівень економічної активності українських трудових мігрантів на території ЄС, а також характер їхньої зайнятості та терміни перебування.

Ключові слова: соціальна політика, міграційна політика, міграції населення, зайнятість населення, зовнішні трудові міграції.

Николаец Е. Трудовая миграция в страны Европейского Союза: факторы и последствия. Исследованы основные факторы, которые определяли условия и характер внешней трудовой миграции населения Украины в страны Европейского Союза. Определены причины увеличения масштабов внешней трудовой миграции из Украины в страны ЕС и факторы, обуславливающие уровень экономической активности украинских трудовых мигрантов на территории ЕС, а также характер их занятости и термини пребывания.

Ключевые слова: социальная политика, миграционная политика, миграции населения, занятость населения, внешние трудовые миграции.

Постановка проблеми. Дослідження сучасних міграційних процесів являє собою аналіз їх кількісних та якісних характеристик, динаміки соціально-демографічних і вікових характеристик мігрантів із прогнозуванням напрямів міграційних потоків та їх інтенсивності. В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та інтеграції України до світового ринку праці вимагає аналізу зовнішня трудова міграція до країн Європейського Союзу із визначенням її впливу на розвиток української економіки.

Провідні економічні центри світового масштабу постали потужними осередками, які приймають працівників. В умовах глобалізації такий стан речей дедалі більше сприяє поглибленню різниці економічного розвитку провідних і відсталих країн. Глобалізація сприяє диференціації

трудових ресурсів за ступенем фахової підготовки із зосередженням найбільш кваліфікованих кадрів у країнах із розвинутою ринковою економікою.

Світовий ринок праці – це складна система міждержавних відносин з приводу узгодження попиту та пропозиції робочої сили, регулювання її міждержавних потоків, оплати праці та соціального захисту в умовах поширення глобалізаційних процесів і транснаціоналізації національних економік. Залучення з-поза меж країни кваліфікованої робочої сили постало важливою рисою багатьох успішно працюючих галузей економіки провідних країн. Порівняно відкрита політика щодо кваліфікованого персоналу забезпечує зростання темпів промислового розвитку та скорочення витрат на підготовку кваліфікованих спеціалістів. Водночас високі вимоги до персоналу та зростання оплати праці залежно від рівня кваліфікації, здатності продукувати інноваційні ідеї, що можуть бути втілені у життя, стимулюють постійне оновлення професійних знань [1–3]. Такий підхід до формування кадрової політики привабливий з огляду на порівняно широкі можливості самореалізації кваліфікованих працівників. У багатьох країнах урядова бюрократія у сфері освіти із запізненням реагує на потреби у підготовці спеціалістів певного профілю. Тому фірми зацікавлені у залученні до роботи фахівців, які відповідають їхнім вимогам, із інших країн. До того ж, такі працівники зазвичай задовольняються порівняно меншою оплатою, аніж місцеві.

Конкурентна боротьба на ринку праці відбувається і під впливом зобов'язань роботодавців, обумовлених соціальною політикою держави. Соціальний захист кваліфікованих працівників найчастіше сприймається як засіб збереження і поліпшення трудових ресурсів. Водночас виплати робітникам низької кваліфікації підприємці намагаються усіляко оптимізувати. Проте через приплив працівників із-за кордону, частина яких працює без офіційного працевлаштування, для роботодавців відкривається можливість використання кваліфікованої робочої сили із порівняно меншими виплатами зарплатні за уникнення будь-яких соціальних виплат. А спроби державних органів упорядкувати приплив мігрантів можуть наштовхуватися на протидію з боку підприємців, зацікавлених у використанні дешевої робочої сили. Для переважної більшості роботодавців використання трудових мігрантів є одним із важливих засобів скорочення видатків. І що коротшим є цикл виробництва або що тяжчими умови праці, то більш високим зазвичай залишається рівень зацікавленості підприємців у використанні праці мігрантів. Це обумовлено прагненням прискореного отримання прибутків за низького рівня зацікавленості в збереженні працівників через високу їх пропозицію на ринку праці. Водночас роботодавці намагаються виділити серед маси мігрантів найбільш кваліфікованих фахівців для подальшого їх закріплення на робочому місці. Отже, не вкладаючи

коштів у підготовку фахівців, відкривається можливість акумулювання на виробництві чи у сфері послуг спеціалістів із високим рівнем кваліфікації.

Різке зростання масштабів зовнішньої трудової міграції з України протягом 2014–2018 рр. в умовах протистояння із Російською Федерацією сприяло диференціації українських працівників за кордоном залежно від рівня професійної кваліфікації та готовності до виконання певних видів робіт. Водночас безвізовий режим із країнами ЄС суттєво полегшив виїзд поза межі України в пошуках роботи. Це створило передумови для зміни напрямку зовнішньої трудової міграції із скороченням кількості трудових мігрантів до РФ і зростанням кількості тих, хто виїжджав у пошуках роботи до країн ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти обраної теми дослідження представлено в працях Ю. Гуменюка [4], О. Малиновської [5; 6], Т. Мельник, О. Лошенко [7], М. Пітюлича [8; 9]. Учені зосередили увагу на визначенні мотивації трудових мігрантів і залежності між матеріальним становищем бажаючих виїхати та можливостями реалізації такого бажання. Науковці відзначали наростання загроз для України через збільшення темпів міграції кваліфікованої робочої сили.

Мета дослідження – визначення основних факторів і характеру трудової міграції з України до країн Європейського Союзу та наслідків цього процесу для розвитку української економіки.

Матеріали та методи. У дослідженні використано матеріали статистичних досліджень, дані Державної міграційної служби України, окремі нормативно-правові акти та виступи представників вищого керівництва України із узагальнюючими доповідями про стан справ у державі. За дотримання принципів об'єктивності, поєднання історичного та логічного аналізу було використано статистичний і біхевіористичний методи наукового дослідження та метод наукової абстракції.

Результати дослідження. Сформульовані наприкінці XIX ст. Е. Равенштайном закони міграції диктують, що зі збільшенням відстані скорочуються її масштаби. І якщо метою мігрантів є покращення матеріального становища, то ці закони міграції залишаються наразі актуальними [10]. Проте реалії глобалізації економічного розвитку внесли певні корективи. У сучасних умовах йдеться насамперед про підвищення загального освітнього рівня мігрантів і отримання можливості самореалізації. Освіта та навчання постали найбільш вагомими факторами довгострокового розвитку економіки. Постійне зростання вимог до рівня кваліфікації працівників обумовлює поширення міграційної політики, що стимулює в'їзд персоналу, який має спеціалізовану кваліфікацію. Такий підхід дає змогу частині провідних країн світу акумулювати найбільш кваліфіковані кадри, реципієнтами яких виступають держави, де рівень оплати праці та умови самореалізації не відповідають вимогам кваліфікованих працівників.

У сучасному дедалі складнішому світі від громадян не можна очікувати, щоб вони мали достатній рівень компетенції для ухвалення оптимальних рішень у всіх сферах, де вони змушені робити вибір. Проте людям подобається користуватися правом вільного вибору, навіть якщо вони помиляються [11, с. 384]. Прихильники класичної школи політ-економії та неокласики стверджували про раціоналізм як головний чинник ухвалення рішень особою. Проте в сучасних умовах поступово зростає кількість ухвалених рішень, що з певних позицій можуть видатися нераціональними. Формування уявлень про раціональну та нераціональну поведінку громадянина стало одним із вагомих засобів визначення міграційної політики держави.

Видатний психолог першої половини ХХ ст. К. Левін стверджував про «розморожування» як перший крок, що спонукає людей до зміни поведінки. Одним із засобів такого «розморожування» він називав зняття бар'єрів, що заважають їм змінитися [12]. На шляху зростання трудової міграції до ЄС мало місце кілька таких «розморожувань». З розпадом СРСР відбулося руйнування «залізної завіси» та було зроблено важливі кроки для формування позитивного іміджу західних країн на основі висвітлення рівня та якості життя їх громадян. На початку ХХІ ст. українське керівництво багато зробило на шляху формування позитивного ставлення до євроінтеграції. У цьому контексті важливою стала підготовка громадської думки до підписання угоди про асоціацію з ЄС. Відмова від підписання угоди про асоціацію під тиском РФ у 2013 р. призвела до Євромайдану та Революції Гідності. На цьому фоні чітко постав конфлікт цінностей, одним із зовнішніх виразів якого були уявлення про зовнішньополітичний курс України. Використання обмеження для трудових мігрантів з України як засіб тиску з боку Росії на українську економіку та розширення можливостей для працевлаштування вихідців з України в ЄС після запровадження безвізового режиму стали важливими віхами на шляху до різкого зростання кількості українських трудових мігрантів у країнах Європейського Союзу. Цьому також посприяло проголошення курсу на євроінтеграцію, як основи української зовнішньої політики. Розширення засобів формування позитивного іміджу євроінтеграції в 2014–2017 рр. забезпечило збільшення кількості її прихильників в Україні.

Водночас зростання масштабів зовнішньої трудової міграції було обумовлено різким зниженням рівня життя населення України після анексії Російською Федерацією Криму та початку війни на Донбасі. Ці дії РФ призвели до втрати Україною приблизно 1/5 промислового потенціалу. Уже в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, що була ухвалена Верховною Радою 27 лютого 2014 р., відзначалося погіршення до критичного рівня інвестиційного й ділового клімату, руйнування співробітництва із міжнародними фінансовими інститутами, констатувалася також наявність мільярдних заборгованостей із зарплат, соціальних

виплат і допомог. У Програмі відзначалося, що мільйони українських сімей були поставлені на межу виживання [13]. Зростання обсягів комунальних платежів і знецінення гривні болюче вдарило по статках більшості українських громадян [14, с. 390]. У пошуках заробітку все більше жителів України виїздили до ЄС. Проте якщо протягом 2014–2016 рр. до країн ЄС їхали трудові мігранти із західноукраїнських територій, то вже 2017–2018 рр. стало помітним зростання кількості мігрантів із східноукраїнських областей. Частково це обумовлювалося скороченням кількості українських заробітчани, які виїздили в пошуках роботи до Російської Федерації.

Зміна напрямку зовнішньої трудової міграції на користь країн ЄС за зменшення кількості мігрантів до Росії була обумовлена агресивною антиукраїнською політикою Російської Федерації. Уже 2014 р. 51 % трудових мігрантів шукали роботу на території ЄС (тоді як у Росії – 43.2 %) [15]. Кількість виїздів до ЄС зросла з 10.5 млн у 2014-му до 12.5 у 2015 р. До того ж, кількість виїздів до Польщі перевищила відповідний показник до Росії ще в 2013 р. [16, с. 10]. Серед європейських країн найбільше українців виїздили на роботу до Польщі, Італії та Чехії. Така тенденція зберігається донині поруч із зацікавленістю низки європейських країн у зростанні кількості трудових мігрантів з України.

На темпи зростання зовнішньої трудової міграції вплинуло впровадження пенсійної реформи в Україні. Не маючи перспектив отримати гідну пенсію і не розраховуючи, що держава зможе змінити ситуацію на краще, значна частина громадян змушена враховувати це при визначенні термінів перебування за кордоном та плануючи спосіб використання зароблених коштів. Р. Талер справедливо відзначав важливість інерції людської свідомості щодо визначення розмірів заощаджень і часу, коли їх варто зробити найбільше. Він наголошував: переважна частина людей вважає, що має більше заощаджувати для накопичення пенсійних заощаджень, і планують робити це найближчим часом. Проте потім вони відкладають зростання заощаджень на більш пізній час, не змінюючи її норму [11, с. 371]. Людська схильність до споживання «тут і зараз» схилила частину громадян (особливо у західноукраїнських областях) до пошуку роботи в ЄС через успішність такого працевлаштування родичів, знайомих. Окрім того, усвідомлення факту, що рівень пенсійного забезпечення і перспективні умови отримання пенсії не гарантуватимуть належного забезпечення старості, громадяни віддавали перевагу роботі за кордоном, ігноруючи сплату ЄСВ.

Опосередкований вплив на зростання обсягів трудової міграції до ЄС справила адміністративна реформа. Серед її наслідків уже ви-малювалася перспектива зосередження сільського населення «у сфері впливу» економічно потужних територіальних громад. Натомість населені пункти, де не існувало промислових підприємств чи, наприклад, туристичних осередків, поступово почали втрачати населення, а в деяких

з них узагалі не залишалося жителів. Мешканці «потенційно неперспективних» населених пунктів нерідко в пошуках роботи віддавали перевагу виїзду за кордон.

Ще одним чинником, який певний час був вагомим при виборі місця роботи, виявилася можливість для ухилення від сплати податків у випадку нелегальної роботи в ЄС. Абсолютна більшість заробітчан обурювалась і сплачуванням податків в Україні, наголошуючи, що зароблені за кордоном кошти переважно використовуються в Україні і тим самим сприяють розвитку економіки, пом'якшують проблему безробіття, а з часом і стимулюють підприємницьку діяльність самих заробітчан, які вирішили запровадити власну справу.

Перекази зароблених поза межами держави коштів трудовими мігрантами поступово стали вагомим чинником стабільності вітчизняної економіки. За оцінками польської влади лише українські трудові мігранти, які працювали в Польщі, перерахували в 2017 р. кошти, що становили приблизно 3–4 % українського валового внутрішнього продукту [17]. За розрахунками НБУ, в 2017 р. надходження коштів від зовнішніх мігрантів становило майже 9.3 млрд дол. США, а прямі іноземні інвестиції в Україну – лише 2.3 млрд дол. США. На цей час експерти вже відзначали вагомий вплив українських мігрантів не лише на економіку нашої держави, а й на економічний розвиток Польщі [18]. Як вважає голова Союзу підприємців і роботодавців Польщі, без українських трудових мігрантів його країну чекала б катастрофа. А на думку польських економістів, саме завдяки українцям Польща отримала змогу істотно знижувати вартість своєї продукції за рахунок більш низької вартості оплати праці [19].

За визнанням видання Deutsche Welle, саме українські працівники зробили економіку Польщі найбільш динамічною в Європі, а Центральний банк Польщі в червні 2018 р. підвищив прогноз щодо зростання ВВП країни з 4 до 4.7 % за зниження інфляції до 2.3 % річних [20]. На початок 2018 р. приблизно 20 % польських підприємств мали у своєму штаті співробітників-українців. Майже 50 % українських трудових мігрантів у Польщі працювали на великих підприємствах, 29 % – на середніх і лише 18 % – на дрібних. Водночас лише 4.7 % заробітчан працювали на мінімальну зарплату в 1.55 тис. злотих (приблизно 11.6 тис. грн), а 45 % заробляли понад 3 тис. злотих (22.6 тис. грн). У багатьох випадках навіть польським роботодавцям вигідніше найняти українців через їхню готовність працювати понаднормово [21].

Різке зростання кількості українських трудових мігрантів змусило польську владу вжити додаткових заходів для обліку та працевлаштування людей [18]. У зв'язку з цим Польща запланувала спростити отримання права на тимчасове проживання тим мігрантам, які володіють дефіцитними професіями.

Таким шляхом також іде Чехія, де за зазначений проміжок часу щорічна квота для українських трудових мігрантів була збільшена з 3800 осіб до 19 600. Кількість тих, хто виїздив на заробітки в західному напрямку, за 2014–2016 рр. зросла утричі – такі дані Євростату про кількість уперше виданих українцям дозволів на працевлаштування у країнах ЄС. Хоча така динаміка може свідчити лише про часткову легалізацію нелегальних мігрантів. Понад 90 % уперше виданих дозволів на проживання та працевлаштування на території ЄС за 2014–2016 рр. було видано саме у Польщі. Така динаміка виглядає, радше, наслідком свідомої політики цієї держави легалізувати українських працівників і не приймати біженців із Близького Сходу на рівні з іншими країнами Європейського Союзу [22]. Згідно з даними *Upper Job*, саме Польща на сьогодні є найбільш привабливим для українців ринком праці [23].

В Україні вже визнано суттєвий вплив надходжень від зовнішніх трудових мігрантів на стабільність національної грошової одиниці. У 2018 р. надходження від зовнішніх трудових мігрантів за прогнозами Національного банку України сягнуть 11.5 млрд дол. США. Наголосивши, що зовнішня трудова міграція є негативним явищем для економіки країни у довгостроковій перспективі, керівництво НБУ назвало надходження від трудових мігрантів важливим фактором стабільності валютного ринку України. У його правлінні наголошували, що основною рушійною силою економічного зростання залишиться саме приватне споживання, що в поточному році посилиться завдяки збереженню високих темпів зростання реальних зарплат на тлі активних міграційних процесів [24].

Таке твердження є досить обґрунтованим з огляду на розміри зовнішніх інвестицій в Україну. Протягом першого півріччя 2018 р. до України надійшло 1.259 млрд дол. США інвестицій (з них 34.6 % – із Російської Федерації, 17.4 % – з Кіпру, 16.5 % – з Нідерландів). До того ж, важливо, що переважна частка іноземних інвестицій (59.6 %) спрямована у фінансову та страхову діяльність, 9.6 % – в оптову та роздрібну торгівлю і лише 8.2 % – у промисловість [25]. Порівняно невеликі зовнішні капіталовкладення в українську промисловість свідчать про незацікавленість інвесторів, що поруч з падінням цін на сировину на світовому ринку негативно позначається на розвитку української економіки.

Втрати від зростання зовнішньої трудової міграції в Україні є набагато меншими за обсяги надходження коштів від мігрантів. Директор Інституту економіки і прогнозування НАН України академік В. Геєць вказував, що з 2015 р. Україна щорічно втрачає 40 млрд грн (майже 1.5 млрд дол. США) через зростаючі масштаби зовнішньої трудової міграції [18]. Отже, очікувані втрати можуть бути меншими за заплановані надходження у 7.6 раза, що в короткостроковій перспективі визначає відповідну зацікавленість українських владних структур.

Проте характер використання коштів, що надійшли від українських зовнішніх трудових мігрантів, свідчить про їхню важливість для вітчизняних товаровиробників, і насамперед – для великих фінансово-промислових груп (ФПГ). У 2014–2015 рр. 42 % переказаних зовнішніми трудовими мігрантами коштів мали бути використані – для заощадження, 25 % – на споживчі витрати (харчі, сплата комунальних послуг), 17 % – для придбання (або покращення) житла, 9 % – на товари тривалого зберігання, 1 % – інвестування (придбання цінних паперів, розширення бізнесу) та 6 % – на інші витрати [16, с. 20]. Більшість зароблених коштів використовувалися для оплати товарів і послуг, переважна більшість яких в Україні надається чи виробляється великими ФПГ. З часом обсяги переказаних (переправлених) до України коштів лише зростали, що формувало попит на певні види товарів і послуг. Уже в 2010–2012 рр. сума приватних переказів з-за кордону могла бути зіставлена із сумою притоку прямих іноземних інвестицій, а в 2013–2014 рр. – значно її перевищила [16, с. 29]. Отже, трудові мігранти виявилися перспективнішими за прямих іноземних інвесторів.

Ураховуючи зацікавленість великих українських товаровиробників у надходженні в Україну майже 11.5 млрд дол. США від зовнішніх трудових мігрантів, урядові кола не звертають належної уваги на невідповідність задекларованих іноземних доходів українців їх реальним розмірам. За даними Державної фіскальної служби, за перший квартал 2018 р. – лише 211 млн 842.7 тис. грн [26]. А зростаючі обсяги надходжень від зовнішніх трудових мігрантів, що в багато разів перевищують розміри іноземних інвестицій, у короткостроковій перспективі уможливають проводити гнучку політику щодо вимог Міжнародного валютного фонду (МВФ), пов'язаних із продовженням кредитування України, втримувати курс національної валюти, задовольняти потреби ФПГ у підтриманні купівельної спроможності населення, пом'якшувати проблему безробіття та забезпечення населення житлом. Окрім того, частково знімається напруга, пов'язана зі змінами поселенської структури під час адміністративної реформи, а також пом'якшується соціальна напруженість у зв'язку з втіленням у життя пенсійної реформи. Водночас переорієнтація потоку українських трудових мігрантів з Російської Федерації на країни ЄС сприяє трансляції європейських цінностей на українське суспільство, що полегшує здійснення зовнішньополітичного курсу на євроінтеграцію. Саме тому зацікавленість держави на короткострокову перспективу в зростанні надходжень від зовнішніх трудових мігрантів обумовлює як відповідну кадрову політику, так і міграційну.

Деякі дослідники вважають, що позитивними моментами збільшення участі українців у міграційних процесах є набуття нових навичок, зростання їх мобільності на ринку праці, прискорення обміну технологіями, збільшення можливостей для підприємництва, зростання експортних можливостей для вітчизняних виробників, оскільки мігранти за кордоном генерують попит на українські товари в країні перебування [22].

Проте чи переважають такі позитивні моменти негативний вплив зростання зовнішньої трудової міграції на українську економіку, покаже час. Уже сьогодні можна говорити про окремі її негативні наслідки, які у перспективі можуть загрожувати економічній безпеці держави.

Протягом 2012–2017 рр. лише 8.3 % трудових мігрантів працювали за кордоном протягом року або й триваліше, а більшість виїздили на короткострокові заробітки, плануючи повернутися до України. Проте у вересні 2017 р., за даними дослідження соціологічної групи «Рейтинг», 35 % респондентів бажали працювати за кордоном, ще 4 % – не визначилися із відповіддю. Порівняно з минулим роком кількість тих, хто хотів би змінити місце проживання на іншу країну зростає з 30 до 35 %. Найбільше тих, хто бажав би змінити місце проживання серед мешканців Заходу (41 %). На Півдні таких 34 %, у Центрі – 33, на Сході – 23. Серед молоді (18–35 років) кількість тих, хто має бажання переїхати на постійне місце проживання за кордон, – 54 %. Натомість серед старшого покоління таких лише 19 %. Дещо більше тих, хто висловлює бажання емігрувати, серед осіб з вищою освітою та заможніших. Найчастіше серед причин, які спонукають респондентів думати про еміграцію називали надію забезпечити гідні умови життя (64 %). Бажання забезпечити краще майбутнє для дітей як причину переїхати в іншу країну називали 34 %, відсутність достойної роботи в Україні – 23 %, бажання отримати якісну освіту – 12 %. Отримання належних умов життя як причину можливої еміграції найчастіше називали на Сході країни, бажання забезпечити майбутнє дітей – на Півдні, відсутність достойної роботи – на Заході. Молодь дещо частіше за інших називає причинами бажання емігрувати відсутність роботи та можливості для самореалізації, найстарші – відчуття небезпеки та якісну медицину [27].

Неофіційна робота та обмеження терміну перебування у країнах ЄС для тих, хто працював неофіційно, зумовили залучення українців до некваліфікованої праці. Більшість українських трудових мігрантів працювали в 2016 р. на будівництві (37 % короткострокових і 45 % довгострокових), виробництві (відповідно 7 і 12), у сфері послуг (8 і 12) та у сільському господарстві (11 і 3). До того ж, 41 % з них мали середню або середню спеціальну освіту, а 36 % – вищу [16, с. 13–15].

Отримання престижнішого робочого місця для більшості українських трудових мігрантів виявилось порівняно складною справою. Протягом 2014–2017 рр. абсолютну більшість мігрантів становили особи віком 30–40 років, які виїздили за кордон тимчасово в пошуках роботи для утримання сімей, і престиж роботи за кордоном їх цікавив менше, аніж розмір заробітку. Проте поступово ситуація змінювалась. І в 2018 р. стала помітною тенденція до зростання кількості молодих людей серед трудових мігрантів. Їх приваблює не лише перспектива більш високих заробітків, а й життя у правовій державі без засилля родинно-земляцьких угруповань чи великих фінансово-промислових груп.

Висновки. Основними факторами, що визначили характер зовнішньої трудової міграції з України, стали анексія Російською Федерацією Криму, війна на Донбасі із загальним погіршенням інвестиційного клімату та скороченням виробництва. Унаслідок агресивних дій Росії Україна втратила значну частину промислового потенціалу, що вплинуло на структуру виробництва та зайнятість населення. Скорочення промислового виробництва, зниження рівня і якості життя населення України спричинили зростання масштабів зовнішньої трудової міграції. Іншим фактором, який вплинув на цей процес, стала зацікавленість окремих країн Європи, насамперед Польщі та Чехії. Ця зацікавленість стала причиною розширення міграційних квот і спрощення процесу працевлаштування. Важливим чинником, який зумовив зростання зовнішньої трудової міграції, стала глобалізація. Глобалізаційні процеси обумовили диференціацію працівників в Україні залежно від потреб світового ринку праці. Неможливість адаптуватися до зростаючих вимог якості підготовки фахівців, зниження зацікавленості роботодавців у спеціалістах певних професій, надмірна кількість підготовлених вузами фахівців окремих спеціальностей обумовили пошуки некваліфікованої роботи поза межами України. Порівняно невеликий рівень адаптації українських заробітчани до кваліфікаційних вимог низки країн Європи, а також певні обмеження щодо прийому на роботу іноземців у деяких галузях виробництва обумовлювали залучення українських працівників переважно до виконання низько кваліфікованої роботи.

Зростання масштабів зовнішньої трудової міграції протягом останнього часу поставило цю проблему у низку загальнодержавних. Масштабне скорочення кількості працівників неминуче призведе до скорочення ВВП. Зростання обсягів грошових надходжень від трудових мігрантів як засіб утримання курсу гривні, відтермінування різкого наростання соціальних проблем, забезпечення зростання купівельної спроможності населення і стабілізації внутрішнього ринку товарів і послуг не може вважатися доцільним на тривалу перспективу. Стимулювання праці українських трудових мігрантів у Польщі, яке дало змогу відчутно поліпшити макроекономічні показники, відсутність таких кроків в Україні для активізації економічної діяльності свідчать про проблеми в українській кадровій та міграційній політиці.

Масштаби зовнішньої трудової міграції свідчать про недосконалість сформованих в українському суспільстві соціальних ліфтів і недостатні умови для самореалізації працівників. Доказом цього є зростання кількості молодих людей, які виїждять у пошуках роботи за кордон, а також трансформація тимчасової трудової міграції на постійну.

Збільшення частки переказів зовнішніх трудових мігрантів у ВВП України свідчить про зростання залежності держави від їхніх прибутків, а також про невважену кадрову політику й непродуктивне використання трудового потенціалу українських працівників. Залежність економіки

держави та стабільності національної грошової одиниці від переважно некваліфікованої праці українських зовнішніх трудових мігрантів свідчить про складну ситуацію на українському ринку праці. Такий стан може бути серйозним викликом національній безпеці держави, стабільність якої залежить також від волатильності на світових і європейському ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Borjas J. Ethnic capital and intergenerational mobility. URL : <https://pdfs.semanticscholar.org/95d3/41b74e477ff7826c0d7761e948d98b057f82.pdf>.
2. Borjas J. The Economic Benefits from Immigration. Journal of Economic Perspectives. URL : <https://sites.hks.harvard.edu/fs/gborjas/publications/journal/JEP1995.pdf>.
3. Hatton T., Williamson J. The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact. URL : <https://books.google.com.ua/books?id=S0ULmI7oQ5IC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.
4. Гуменюк Ю. П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 619 с.
5. Малиновська О. А. Перекази мігрантів з-за кордону: обсяги, канали, соціально-економічне значення. Київ : НІСД, 2013. 67 с.
6. Малиновська О. А. Трудова міграція громадян України за кордон: виклики та шляхи реагування. URL : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovska-d28e1.pdf>.
7. Мельник Т. М., Лошенюк О. В. Вплив міжнародної трудової міграції на економіку України. Бізнес Інформ. 2016. № 12. С. 29-35.
8. Пітюлич М. І. Новітні тенденції розвитку міжнародної трудової міграції та їх наслідки для України. *Наук. вісн. Мукачівського держ. ун-ту*. 2014. Вип. 1. С. 96-100. Серія : Економіка.
9. Регулювання трудоміграційних процесів в транскордонному регіоні : монографія ; за заг. ред. д. е. н., проф. М. І. Пітюлича. Мукачево : Вид-во МДУ, 2015. 148 с.
10. Ravenstein E. G. The laws of migration. Journal of the Royal Statistical Society. URL : <https://is.gd/R7nzPx>.
11. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. Київ : Наш формат, 2018. 464 с.
12. Levin K. Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. URL : http://lchc.ucsd.edu/MCA/Mail/xmc@mail.2013_07.dir/pdfef83xvxaM.pdf.
13. Програма діяльності Кабінету Міністрів України : Програма від 01.03.2014. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14>.
14. Рафальський І. О. Національно-державне самовизначення України : внутрішні чинники та зовнішні впливи. Ніжин : Видавець ПП «Лисенко М. М.», 2016. 480 с.
15. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів вибіркового модульного дослідження з питань трудової міграції в Україні. Міжнародна організація праці. Державна служба статистики України. С. 14-18. URL : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/sro-budapest/documents/publication/wcms_244746.pdf.
16. Міграція в Україні: факти і цифри. Київ : МОМ, 2016. 32 с.
17. Українці перерахували з Польщі 13 млрд злотих. URL : <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/354365>.

18. Корчемаха Е. На работу за рубеж. Как гастарбайтеры меняют экономику Украины и мира. URL : <https://economics.unian.net/finance/10061717-na-rabotu-za-rubezh-kak-gastarbaytery-menyayut-ekonomiku-ukrainy-i-mira.html>.
19. Польща визнала економічну залежність від українських заробітчан. URL : <https://svidok.online/pol-shha-vy-znala-ekonomichnu-zalezhnist-vid-ukrayins-ky-h-zarobitchan>.
20. Экономика Польши растет вопреки действиям властей. URL : <https://is.gd/IBfFNx>.
21. Скільки платять українцям в Польщі. URL : <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/11338-skilki-platyat-ukrajintsyam-v-polshchi.html>.
22. Піонтківська І. Трудова міграція українців: позитив теж є. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/02/28/634533>.
23. Польша ожидает набега украинских заробитчан. URL : <https://golos.ua/i/601529>.
24. Національний банк підвищив облікову ставку до 17,5 % річних. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=73392510&showTitle=true.
25. Росія виявилася лідером інвестицій в Україну в 2018 році. URL : <https://tsn.ua/groshi/rosiya-viyavilasya-liderom-investiciy-v-ukrayinu-v-2018-roci-1208943.html>.
26. Украинцы, работающие за рубежом, задекларировали на родине более 200 млн гривен. URL : <https://journalist.today/ukraintsy-rabotaiushchiie-za-rubiezhom-zadieklarirovali-na-rodinie-bolieie-200-mln>.
27. Динаміка міграційних настроїв українців. URL : http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniya_ukraincev.html.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2018.

Nikolaiets K. Labour migration to the European Union countries: factors and consequences.

Background. In conditions of deepening European integration processes and integration of Ukraine to the world labor market is demanding the analysis of the external labor migration to the European Union countries with defining of its influence on the Ukrainian economic development. Sharp increase of the scales of external labor migration from Ukraine during 2014–2018 in conditionals of opposition to Russian Federation contributed to Ukrainian workers differentiation abroad which depended on the level of theirs professional qualification and readiness to do some types of work. At the same time, the visa-free regime with the EU countries significantly facilitated the performance of Ukraine from the search for work.

The analysis of recent research and publications. Some aspects of the chosen topic of the research are presented in the writings of Yu. Gumenyuk, O. Malinovskaya, T. Melnyk, M. Pytyulych. The researchers have focused on identifying the motivation of migrant workers and the relationship between the material situation of those wishing to leave and the possibilities for implementing such a desire. The scientists have begun to increase the threat to Ukraine due to an increase in the rate of migration of skilled labor.

The ***aim*** of the research is to identify the main factors and nature of labor migration from Ukraine to the European Union and to estimate the consequences of this process for the Ukrainian economic development.

Materials and methods. Statistical research data, data from the State Migration Service of Ukraine, certain legal acts and speeches by representatives of the top management of Ukraine with general reports on the state of affairs in the state are used in the research. By observing the principles of objectivity, a combination of historical and logical analysis, statistical and behavioral methods of scientific research and methods of scientific abstraction are used.

Results. *The growth of external labor migration has been influenced by the introduction of pension reform in Ukraine. Without having the prospect of obtaining a decent pension and not expecting the state to be able to change the situation for the better, a significant part of citizens were forced to take this into account when determining the terms of staying abroad and planning how to use the earned funds. Transfers of money earned from abroad by labor migrants have gradually become a significant factor in the stability of the Ukrainian economy. However, the nature of the use of funds received from Ukrainian foreign labor migrants indicates their importance for Ukrainian commodity producers and, above all, for large financial and industrial groups. Growing incomes from external labor migrants, which are many times higher than foreign investment, in the short term allow for a flexible policy regarding the requirements of the International Monetary Fund related to the continuation of lending to Ukraine, the maintenance of the national currency, the needs of large financial-industrial groups in maintaining the purchasing power of the population, mitigating the problem of unemployment and providing the population with housing.*

Conclusion. *The nature of social ladders within large financial and industrial groups of Ukraine has exhausted itself. A large reduction in the number of workers will inevitably lead to a reduction in GDP. Growth of the volume of cash receipts from labor migrants as a means of keeping the hryvnia exchange rate, delaying the sharp increase in social problems, ensuring the growth of purchasing power of the population and stabilizing the internal market of goods and services cannot be considered expedient for a long-term perspective. The increase in the share of transfers of foreign labor migrants in Ukrainian GDP indicates an increase in the dependence of the state on their profits, as well as on unbalanced personnel policy and unproductive use of the labor potential of Ukrainian workers. The dependence of the state's economy, the stability of the national monetary unit on the predominantly unskilled work of Ukrainian foreign labor migrants testifies to the difficult situation on the Ukrainian labor market. Such affairs can be a serious challenge to the national security of the state, whose stability depends, among other things, on fluctuations in the world and European labor markets.*

Keywords: Social policy, migration policy, population migration, population employment, external labor migrations.

REFERENCES

1. Borjas, J. Ethnic capital and intergenerational mobility. Retrieved from <https://pdfs.semanticscholar.org/95d3/41b74e477ff7826c0d7761e948d98b057f82.pdf> [in English].
2. Borjas, J. The Economic Benefits from Immigration. Journal of Economic Perspectives. Retrieved from <https://sites.hks.harvard.edu/fs/gborjas/publications/journal/JEP1995.pdf> [in English].
3. Hatton, T., Williamson, J. The Age of Mass Migration: Causes and Economic Impact. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=S0ULmI7oQ5IC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> [in English].
4. Gumenyuk, Y. P. (2013). *Mizhnarodna trudova migracija: metodologichnyj ta organizacijnyj aspekty [International Labor Migration: Methodological and Organizational Aspects]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
5. Malinovskaya, O. A. (2013). *Pereказы migrantiv z-za kordonu: obsjagy, kanaly, social'no-ekonomichne znachennja [Migration from abroad: volumes, channels, socio-economic importance]*. Kyiv: NISS [in Ukrainian].

6. Malinovskaya, O. A. Trudova migracija gromadjan Ukrai'ny za kordon: vyklyky ta shljahy reaguvannja [Labor Migration of Ukrainian Citizens Abroad: Challenges and Response Teams]. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Malynovska-d28e1.pdf> [in Ukrainian].
7. Melnyk, T. M., Loshenyuk, O. V. (2016). Vplyv mizhnarodnoi' trudovoi' migracii' na ekonomiku Ukrai'ny [Impact of International Labor Migration on the Economy of Ukraine]. *Business Inform – Business Inform*, 12. 29-35 [in Ukrainian].
8. Pityulich, M. I. (2014). Novitni tendencii' rozvytku mizhnarodnoi' trudovoi' migracii' ta i'h naslidky dlja Ukrai'ny. [Recent trends in the development of international labor migration and their implications for Ukraine]. *Scientific Bulletin of State University of Mukachevo – Scientific Bulletin of State University of Mukachevo* (Vol. 1). (pp. 96-100). [in Ukrainian].
9. Pityulich M. I. (eds.). (2015). *Reguljuvannja trudomigracijnyh procesiv v transkordonnomu regioni* [Regulation of labor migration processes in the transboundary region]. Mukachevo: View of the Moscow State University [in Ukrainian].
10. Ravenstein, E. G. The laws of migration. *Journal of the Royal Statistical Society*. Retrieved from <https://is.gd/R7nzPx> [in English].
11. Thaler, R. (2018). *Povedinkova ekonomika. Jak emocii' vplyvajut' na ekonomichni rishennja* [Behavioral Economics. How emotions affect economic decisions]. Kiev: Our format [in Ukrainian].
12. Levin, K. Frontiers in Group Dynamics: Concept, Method and Reality in Social Science; Social Equilibria and Social Change. Retrieved from http://lhc.ucsd.edu/MCA/Mail/xmcamail.2013_07.dir/pdfef83xvxgaM.pdf [in English].
13. Programa dijalnosti Kabinetu Ministriv Ukrai'ny : Programa vid 01.03.2014. [Program of activity of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Program as of 01.03.2014]. (n.d.). law2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://law2.rada.gov.ua/laws/show/n0001120-14> [in Ukrainian].
14. Rafalsky, I. O. (2016). *Nacional'no-derzhavne samovyznachennja Ukrai'ny : vnutrishni chynnyky ta zovnishni vplyvy* [National-state self-determination of Ukraine: internal factors and external influences]. Nizhyn: Publisher of PE Lysenko MM [in Ukrainian].
15. Zvit shhodo metodologii', organizacii' provedennja ta rezul'tativ vybirkovogo modul'nogo doslidzhennja z pytan' trudovoi' migracii' v Ukrai'ni [Report on methodology, organization and results of a selective modular study on labor migration in Ukraine]. (n.d.). [ilo.org](http://www.ilo.org). Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/europe/ro-geneva/sro-budapest/documents/publication/wcms_244746.pdf [in Ukrainian].
16. *Migracija v Ukrai'ni: fakty i cyfry* (2016). [Migration in Ukraine: Facts and Figures]. Kyiv: IOM [in Ukrainian].
17. Ukrai'nci pererahuvaly z Pol'shhi 13 mlrd zlotyh [Ukrainians have transferred from Poland 13 billion zlotys]. (n.d.). [polradio.pl](http://www.polradio.pl). Retrieved from <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/354365> [in Ukrainian].
18. Korchemaha, E. Na rabotu za rubezh. Kak gastarbajtery menjajut jekonomiku Ukrainy i mira. [To work abroad. How migrant workers change the economy of Ukraine and the world]. (n.d.). economics.unian.net. Retrieved from <https://economics.unian.net/finance/10061717-na-rabotu-za-rubezh-kak-gastarbajtery-menyayut-ekonomiku-ukrainy-i-mira.html> [in Russian].
19. Pol'shha vyznala ekonomichnu zalezhnist' vid ukrai'ns'kyh zarobitchan [Poland recognized economic dependence on Ukrainian labor migrants]. (n.d.). svidok.online. Retrieved from <https://svidok.online/pol-shha-vy-znala-ekonomichnu-zalezhnist-vid-ukrayins-ky-h-zarobitchan> [in Ukrainian].
20. Jekonomika Pol'shi rastet vopreki dejstviam vlastej [Economy of Poland is growing contrary to the actions of the authorities]. (n.d.). is.gd. Retrieved from <https://is.gd/IBfFNx> [in Russian].

21. Skil'ky platjat' ukrai'ncjam v Pol'shhi? How much do Ukrainians pay in Poland? Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/11338-skilki-platyat-ukrajintsyam-v-polshchi.html> [in Ukrainian].
22. Piontkivska, I. *Trudova migracija ukrai'nciv: pozytyv tezh je [Labor migration of Ukrainians: positive is also]*. (n.d.). *epravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/02/28/634533> [in Ukrainian].
23. Pol'sha ozhidaet nabega ukrainskih zarobitchan [Poland expects the outbreak of Ukrainian economists]. *golos.ua*. Retrieved from <https://golos.ua/i/601529> [in Russian].
24. Nacional'nyj bank pidvyshhyv oblikovu stavku do 17,5 % richnyh [National Bank raised the discount rate to 17.5 % per a year]. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=73392510&showTitle=true [in Ukrainian].
25. Rosija vyjavylasja liderom investycij v Ukrai'nu v 2018 roci [Russia was the leader of investment in Ukraine in 2018]. Retrieved from <https://tsn.ua/groshi/rosiya-viyavilasya-liderom-investiciy-v-ukrayinu-v-2018-roci-1208943.html> [in Ukrainian].
26. Ukraincy, robotajushhie za rubezhom, zadeklarirovali na rodine bolee 200 mln griven [Ukrainians working abroad declared more than 200 million hryvnias in their homeland]. Retrieved from <https://journalist.today/ukraintsy-rabotaiushchieza-rubiezhom-zadieklarirovali-na-rodinie-bolieie-200-mln> [in Russian].
27. Dynamika migracijnyh nastroi'v ukrai'nciv [Dynamics of migratory sentiments of Ukrainians]. (n.d.). *ratinggroup.ua*. Retrieved from http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dynamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html [in Ukrainian].